

KORONAVİRÜS SALGININDA YAŞLILAR NASIL HEDEF HALİNE GELDİ?

MAHMUT KAYA

SETA | PERSPEKTİF

NİSAN 2020 · SAYI 271

- Koronavirüs salgını yaşlıları nasıl etkiledi?
- Karantina sürecinde yaşlıların yaşadığı problemler neler?
- Yaşlıların hak ettikleri değeri görmesi için hangi önlemler alınabilir?

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüsün (COVID-19) ilk başlarda yerel olduğu düşünülse de zaman içerisinde hızlı bulaşıcı ve öldürücü etkisiyle tüm dünyayı tehdit eden küresel bir salgın olduğu anlaşıldı. Koronavirüsün hızlı yayılması ve gerçekleşen ölümler nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi yani küresel salgın olduğu ilan edildi. Türkiye'de ilk Koronavirüs vakası 11 Mart 2020'de görüldü. Koronavirüs sağlık alanında baş gösteren bir problem olarak nüksetmesine karşın sonuçları itibarıyla sosyal, politik, ekonomik, eğitim, ulaşım gibi birçok alanda yeni düzenlemeleri doğurdu. Her devlet gibi Türkiye de vatandaşlarını salgından korumak üzere çeşitli tedbirler almaya başladı. Okullar Koronavirüs nedeniyle tatil edilirken seyahat kısıtlılıkları, sokağa çıkma yasağı, yeni hastanelerin inşası, ventilatör, maske, eldiven gibi sağlık malzemelerinin seri üretimine geçilmesi, salgına yönelik ekonomik paketlerin açıklanması vb. birçok yeni durum gündeme geldi. Tüm bunlar salgının kontrol altına alınması ve olası ölümlerin engellenmesi için alınan tedbirlerdi. Koronavirüs risk altında olan yaş gruplarına yönelik

kısıtlamalar getirilmesine de neden oldu. Çünkü 65 yaş ve üstü insanlar diğer bir deyişle yaşlılar virüsün ölümcül etkisi bakımından kırılgan grup içerisinde. Böylece belirli bir yaş grubu Koronavirüs salgınından koruma amacıyla evlerine kapatılmış oldu.

YENİ BİR AYRIMCILIK ÖRNEĞİ: YAŞÇILIK (AGEISM)

İnsanlık tarihi ayrımcılık ve dışlamanın arkeolojik tarihi olarak da çözümlenebilir. Irk, etnisite, cinsiyet, din, felsefi görüş gibi yaygın ayrımcılık türlerine ek olarak "yaşçılık" (*ageism*) ya da yaşa dayalı ayrımcılık da son dönemlerde önemli bir ayrımcılık ve damgalanma örneği olarak görülmektedir. Yaşçılık insanların sadece yaşlarından diğer bir deyişle içinde bulunduğu yaş kuşağından dolayı ayrımcı, dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kalması olarak tarif edilmektedir. Özellikle Koronavirüs nedeniyle tekrar gündeme gelen ve birçok mecrada somut örneklerini gördüğümüz bu dışlama biçimi ülkelerin demografik ve kültürel yapılarıyla yakından ilgilidir. Nüfusun çocuk, genç, yaşlı olarak bölümlenmesi esasında ülkelerin demografik

MAHMUT KAYA

Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (2000) mezunu olan Kaya doktorasını (2013) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nda yaptı. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmenlik ve yöneticilik yaptıktan sonra Harran Üniversitesi (2014) Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. Halen aynı üniversitede akademik çalışmalarına devam eden Kaya'nın *Dünden Bugüne Çok Eşlilik* (Çıra Yayınları, 2008), *Aşiret Modernleşmesi* (Çıra Yayınları, 2015) ve *Türkiye'deki Suriyeliler* (Hiper Yayın, 2017) adlı üç eseri ve çeşitli akademik konularda kitap bölümü, makale ve tebliğleri bulunmaktadır. Çalışma alanları arasında sosyal değişim, modernlik/modernleşme, Türkiye modernleşmesi, evlilik, çok eşlilik, aşiret sosyolojisi, göç ve Suriyeli mülteciler yer almaktadır.

yapısı, ortalama yaşam süresi gibi kriterler etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda yaşlılık eşiği görece bir hale dönüşmektedir. Ancak ayırımın temelinde yaşlıların devletlere olan bakım, sağlık vb. maliyeti, üretim süreçlerindeki pasif rolleri, aile ve çocukların ebeveynlere bağlılığı, tutum ve davranışları, hakim norm ve değerler etkili olmaktadır. Bu bağlamda yaşlılar bakıma muhtaç ve bağımlı kişiler olarak addedilerek, üretim sürecinden dışlanarak, görmezden gelinerek, sosyal hayattan izole edilerek, fiziki, cinsel ve iktisadi anlamda istismar yoluyla birçok gayri insani muameleye maruz kalmaktadır. İçinde yaşadığımız dijital çağda ayrımcılıklar da elbette yeni teknolojik araçlar üzerinden üretilmektedir. Toplumsallığın yeni uzam ve mekanı olarak siber alan ayrımcılığı yeniden üretmenin de aparatı olmuş durumdadır.

SİBER ZORBALIK VE YAŞLILARIN İSTİSMARI

Koronavirüs ile ilgili yapılan tıbbi projeksiyonlarda henüz kesin, genellenebilir sonuçlar elde edilmese de yaşlıların kronik hastalık ve zayıf bağışıklık dezavantajı ile kısa sürede hayatını kaybettiği belirlenmiştir. Bu nedenle birçok ülke tümünden ve kısmen sokağa çıkma yasağı ilan ederken Türkiye yaşlı gruba yönelik sokağa çıkma kısıtı getirmiştir. Bu yasak ve kısıtlar aynı zamanda Foucaultcu tabirle “kapatılma” ve devamında “tıbbileştirme” mekanizmalarına zemini oluşturan anlayışın değirmenine su taşımak demektir. Bu da Foucault'nun yerinde tespiti ile hukuk alanı dışına çıkma ve beraberinde ayrımcılığı getiren bir sürecin işlenmesidir. 65 yaş ve üzeri kimselere yönelik sokağa çıkma yasağı Türkiye açısından kırılmalı bir grup olan yaşlıları tekrar gündeme getirmiştir. Yaşlıların söz konusu kurallara uymadaki zorlukları ilk olarak sosyal medya araçlarında capslerle eğlence konusu edilirken daha sonra Facebook, Instagram, TikTok benzeri mecralarda “komiklik” şeklinde tezahür eden video ve görseller zamanla yerini yaşlılara yönelmiş zorbalığa bırakmıştır. Üstenci, ayrımcı, nobran bir üslup bir anda yaşlılara yönelik nefret diline dönüşmüştür. Ve bu nefret dili merhamet, ilgi ve şefkate en çok muhtaç olan yaşlıları damgalanmış gruplar haline getirmiştir. Sosyal medya-

da yoğunlaşan sözel saldırılar yaşlı grupların sokaklarda damgalanmış bireyler olarak kötülük, nefret ve zorbalığın nesnesi haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

İçinde yaşadığımız çağ birçok sosyal bilimci tarafından bilişim çağı, dijital çağ olarak nitelendirilmektedir. İnternetin yaşamın her alanını kuşattığı bu dönemde kimlikler, ilişkiler, roller ve etkileşimler de siber mekana taşınmış durumdadır. Söz konusu koşullar bireylerde sanal kimlik ve sanal statü edinme arayışını da tetiklemektedir. Sosyal medyada tezahür eden gösteri, görünürlük çılgınlığı yeni kuşak gençlerde yaşamın adeta bir oyun gibi algılanmasına yol açmış vaziyettedir. Yaşlılara yönelik medyaya yansıyan çirkin olaylar yukarıda bahsedilen parametreler ışığında daha anlamlı hale gelmektedir. En rijit haliyle bazı Batı ülkelerinde canlı yayında camilere yönelik yapılan saldırılar sosyal medyada daha fazla etkileşim almak adına maalesef Türkiye’de yaşlılara yönelik bir zorbalık olarak karşımıza çıkmıştır.

Elbette bu davranışların arka planında siber evrende yetişen gençlerin habitusu önemli hale gelmektedir. İnternet ortamlarında simülatif uygulamalarla dimağı dönmüş gençlerin tek gayesi maalesef dijital kimliklerinin trend olarak yüksek ilgiyi görmesi olmaktadır. Ekranlar karşısında her geçen gün dayanışma, saygı, yardımlaşma, merhamet, şefkat gibi değerler törpülenirken şiddet, zorbalık, narsisizm ise zihinlere zerk edilmektedir. Böylece gerçek hayat ile dijital hayat arasındaki ayırım buharlaşırken bireyler oyunlaştırılmış bu hayat simülasyonunda duygusuz, ruhsuz zombilere dönüşebilmektedir. Sokakta karşılaştığı her canlıyı kendi sosyal medya hesaplarının malzemesi, postmodern cemaatinin mezesi olarak gören bu anlayış için etrafındaki her şey dijital statüsü için bir nesne, bir figür olarak kabul edilmektedir. Çeşitli mecralarda yayımlanan videolarda yaşlılara zorla maske taktırmalar, tepesine kolonya dökmeler, cezalarla korkutmalar, azarlamaya varan tembihlerle korkutulup gösteri malzemesi haline getirilen örnekleri bolca gördük. Elbette hükümet buna sessiz kalmamış ve sosyal medyaya yansıyan görüntülerden sonra yaşlılara onur kırıcı muamelede bulunanlara çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Ancak ceza geçici bir yöntem olup esas

sorun dijital kültür furyası karşısında yaşlılara yönelik paradigmatik bakış açısını değiştirebilmektir.

DIJİTAL ÇAĞDA DEĞERLER

Her nesne, araç, aparat, uygulama belirli açılardan nötr nitelikler taşısa da yine belirli ölçülerde üretildiği veya üretime sokulduğu kültür dünyasının zihniyetini taşır. Bu yönüyle medeniyet havzasına dökülen sular dan kendi değerleri bağlamında ödünç almalar kültür kavramı ile ifade edilir. İnsan yaşamını kolaylaştıran tüm ürünler belirli kültürel değerler ışığında filtrelene rek dönüştürülür. İçinde yaşadığımız dijital çağın teknolojik ürünleri elbette beraberinde bir yaşam pratiğini de içermektedir. Yaşlılar örneğinde tartışma konusu yapılan sosyal medya pratiklerinin masumiyeti (!) kültür çatışması konusunu gündeme getirmektedir. Yaşlılara bakım, saygı, dayanışma ve yardımlaşma değerlerine dayanan inanç ve kültür ile siber alanın bencillik, narsisizm, ön plana çıkma ihtirası, beğenilme telaşı ve bundan duyulan doyumsuz haz birbiriyle çelişmektedir. Dolayısıyla dijital araçların kullanım kültürüne ilişkin değerlerin tartışılmasına ihtiyaç vardır. Malum olduğu üzere ebeveynlerin, öğretmenlerin, aydınların bilgi kaynağı ve rol model olma yönündeki otoritesi sarsılmış durumda iken dijital araçlar ise yeni ve başat kültürlenme alanları olarak gençleri kuşatmıştır. O halde siber mekanda hangi değerlerin üretileceği, başta yaşlılar olmak üzere diğer kırılğan gruplara, tüm insanlara ve doğaya yönelik hakların gençlere nasıl sunulacağı önemli hale gelmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Koronavirüs salgını bir kez daha yaşamın tüm alanlarında şapkayı önümüze koyup bir muhasebe yapmamızı gerektiriyor. Bu bağlamda Koronavirüs günlerinde şu önerilerin dikkate alınmasında yarar vardır:

- Koronavirüs küresel düzeyde tüm toplumlarda belirli ölçülerde panik ve depresyon etkisi yarattığından bu virüsle etkili mücadele için başta hükümetler ve sivil toplum kuruluşları doğru bilgilendirme ve etkili yöntemlerle bu karamsar havayı dağıtmalıdır.

- Virüsten korunmanın en önemli yolu eve kapanmaktır. Ancak yaşlılar ve tek başına kalanların Vefa Projesi bağlamında maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına karşın manevi ihtiyaçlarının da telafi edilmesi görece problemlidir. Yaşlılığın getirdiği yalnızlık ve ölüm korkusu sohbet, manevi destek gibi rehabilite edici yöntemlerle karşılanmalıdır. Bu konuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) ile birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı aktif rol alabilir.
- Zamanın neredeyse tümünün evde geçtiği bu süreçte aile içi ilişkiler çeşitli nedenlerle zaafa uğrayabilir. Bu da beraberinde hane içinde gerilim, şiddet ve çatışmalara yol açabilir. Başta yaşlı çiftler olmak üzere tüm aileler için uzaktan terapi mekanizmaları kurulmalıdır. Bu konuda AÇSHB etkin rol almalı ve sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacılar harekete geçirilmelidir.
- Çeşitli mecralardaki bilgi kirliliği, şehir efsaneleri panik ve kaosu besleyen önemli faktörlerdir. Bu bağlamda doğru ve gerçek bilgiye erişim konusunda kamuoyu özellikle de yaşlılar kitle iletişim araçları üzerinden her gün bilgilendirilmelidir. Bazı yerlerde okuryazar olmayan yaşlıların da olduğu düşünüldüğünde bilgilendirme için muhtarların/imamların sürece dahil edilmesi faydalıdır.
- Yaşlılar, dullar, evsizler, mülteciler gibi kırılğan gruplar için alandaki STK'larla iş birliği yapılması, kurumsal kapasitelerinin yardım ve dağıtım işleri için istihdam edilmesi etki ve verimliliği artıracaktır.
- Koronavirüs mevzusu her kesimin mücadeleye katılımını zorunlu kılan bir süreçtir. Bu nedenle siyasi parti liderleri başta yaşlılar olmak üzere kırılğan gruplarla dayanışma ve yardımlaşma için kitlelerine çağrılar yapmalıdır.
- Yaşlılar ilk sırada olmak üzere sosyal gruplara yönelik ırkçı, dışlayıcı, ayrımcı tutum ve davranışların önüne geçilmeli, bu konuda hassasi-

yet göstermeyenler kamu sağlığı adına cezasız bırakılmamalıdır. Özellikle cezaların muhtaç gruplara yönelik destek ve dayanışma içermesi öğrenmeyi içeren anlamlı yaptırımlardır.

- Risk grubunda olan yaşlılara yönelik bakım ve dayanışma mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Türkiye'deki bölgesel farklılıklar ve kültürel yapı dikkate alındığında illerde salgına karşı ihdas edilen kurullarda yaşlıların ve diğer kırılgan grupların şartlarını anlayıp daha nitelikli uygulanabilir kararların üretilmesi ve olası risklerin önüne geçilebilmesi için özellikle sosyolog, antropolog, psikolog gibi uzmanlar da bulundurulmalı, şehre ilişkin kararlarda bu uzmanların görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece sosyal gruplardan gelebilecek muhtemel dirençler çok daha etkili giderilebilir.
- Yüz yüze eğitim ve kültürlenme imkanlarının giderek yerini dijital eğitim ve kültür ortamlarına bıraktığı çağımızda değerlerin üretimi ve dolaşıma sokulması yönündeki çabaların da güncellenmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşlılar ile çocuk ve gençlerin sesli, görüntülü buluşmasını sağlayacak çeşitli dijital platformlar geliştirilebilir. Böylece kuşaklar arasında önemli bir kültürel aktarım zemini gerçekleşmiş olur.
- Koronavirüsle mücadelede formel, informel tüm paydaşlar ortak insani erdemler olan sev-

gi, saygı, dayanışma, yardımlaşma ve şefkat özendirilmeli her türlü polemik ve tartışmadan kaçınılmalıdır.

- Türkiye'de başka birçok ülkeye nazaran din, gelenek ve insani değerler çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine yönelik kolektif bir dayanışma ve yardımlaşma seferberliği başlatılmıştır. Bu ortak dayanışmayı korumak virüsle mücadele ve toplumun ruh sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır.
- Toplumdaki kolektif bilinci incitecek, dayanışma ruhunu sarsacak her türlü tutum, davranış ve söylemden herkesin uzak durması gerekir. İçinde bulunduğumuz hassas dönem ne söylenmesi gerektiğini bilmek kadar ne söylenmemesi gerektiğinin de bilinmesi kritik olan bir zaman dilimidir.
- Son olarak Alman sosyal bilimci Ulrich Beck'in günümüzdeki Koronavirüs pandemisine ışık tutan muhteşem eseri *Risk Toplumu* kitabındaki uyarıyı hatırlatalım: "Mübalağayla ve şematik olarak ifade etmek gerekirse sınıf ve zümre konumlarında varlık bilinci belirler ama risk konumlarında bilinç varlığı belirler." Salgına karşı nasıl bilinç hayatta kalmayı belirliyorsa yaşlılara ve diğer kırılgan gruplara karşı tutum ve davranışların da arka planında bilincin olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu nedenle kamunun bilinçlendirilmesi en hayati konudur.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)